

„DIÓ” FEJLESZTŐ FÜZETEK 2

Beszédfejlesztés

Válogatás a szakirodalomból

Tartalom

NÉHÁNY BEVEZETŐ GONDOLAT AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTTAK BESZÉDFEJLESZTÉSÉHEZ.....	3
AZ ÉP BESZÉDFEJLŐDÉS VÁZLATOS MENETE	5
AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTTAK BESZÉDE	6
A BESZÉDHIKÁK OSZTÁLYOZÁSA.....	8
A KOMMUNIKÁCIÓRA ÉS BESZÉDRE NEVELÉS FELADATAI.....	9
A hallásfigyelem fejlesztése.....	9
A beszédmegértés, kifejezőképesség fejlesztése.....	10
A beszédmozgások fejlesztése	11
Javasolt tevékenységek	11
A MEGKÉSETT ÉS AKADÁLYOZOTT BESZÉDFEJLŐDÉS TERÁPIÁJA.....	12
Terápiás módok, kezelés	12
A terápiát megelőző feladatok:	13
A terápia általános feladatai:	13
A megkésett és akadályozott beszédfejlődés terápiájának anyaga:.....	14
A SZÓKINC S BŐVÍTÉSE	15
NÉHÁNY GONDOLAT AZ AUGMENTATÍV ÉS ALTERNATÍV KOMMUNIKÁCIÓRÓL	19
Definíciók.....	19
Általános történelem	20
Az augmentatív és alternatív kommunikáció bevezetése Magyarországon.....	20
Célcsoport.....	20
FEJLESZTŐ FELADATOK.....	22
a.) Akusztikus észlelés, figyelem, emlékezet, differenciálás fejlesztése.....	23
b) Vizuális észlelés és figyelem	25
c) Beszédkedv felkeltése	25
d) Beszédészlelés fejlesztése:	26
e) A beszédszervek és beszédmozgások ügyesítése.....	27
f) Szókincsfejlesztés	30
g) Beszédmegértés fejlesztése:.....	32
BIBLIOGRÁFIA, SZAKIRODALOM- JAVASLAT	34

Kedves Olvasó!

A „**DIÓ**” **Fejlesztő Füzetek** második részét tartja kezében. Az elsőben a mozgásfejlesztés lehetőségeit jártuk körül; ebben a füzetben célunk a beszédfejlesztéssel kapcsolatos elméleti összefoglalás és az ehhez kapcsolódó gyakorlatok közreadása.

A készítők remélik, hogy –hasonlóan az előzőhöz- ez a füzet is kellően hasznos, gondolatébresztő, ötletadó lesz mindazok számára, akik kézbe veszik!

NÉHÁNY BEVEZETŐ GONDOLAT AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTTAK BESZÉDFEJLESZTÉSÉHEZ

Mint tudjuk, az emberi kogníció sajátos képességrendszer mutat, amelynek felépülése szigorúan meghatározott sorrendben történik, az **észlelés – figyelem – emlékezet – gondolkodás – beszéd** láncolat nem csak szigorú hierarchikus felépítettséget mutat, hanem az egyes elemek egymást elválaszthatatlanul támogatva, ösztönözve, erősítve fejlődnek.

Így könnyen érthető, hogy a rendszer bármelyik elemének kiesése, sérülése, atípusos fejlődése és/vagy diszfunkciója mindenképpel hatással lesz a beszédre, mint legmagasabban szervezett, humánspecifikus idegrendszeri működésre.

Mindemellett a környezeti hatások is igen jelentősek, mert az újszülött ugyan a beszédelsajátításra felkészült idegrendszerrel születik, de a humángenetikai programot időben adott, adekvát ingerekkel kell felépíteni.

Az agy születés után tömegében jelentősen növekszik, szerkezetében változik (rendszeresített sejtfelődés és myelinizáció), de óriási mértékű a sejtpusztulás is, ami pontosítja a megmaradt idegsejtek összeköttetéseit, csak a működőképes kapcsolatok maradnak meg.

Az értelmileg akadályozottak óriási hendikeppel indulnak a károsodott agyi területek miatt.

Amennyiben az idegrendszeri struktúra sérülése következtében a beszéd elsajátításának és használatának feltételei megváltoznak, úgy – a hagyományos beszédnevelési feladatok mellett – speciális tudásra és módszerekre is szükségünk van, hogy a beszéd-szerveződés ill. a teljes kommunikáció folyamatát az adott sérülés típusához és mértékéhez képest a leoptimalisabban tudjuk fejleszteni.

Az „adekvát ingerek” tehát sokszor nem ugyanazt jelentik értelmileg akadályozott tanítványaink esetében, mint az ép gyerekeknél.

Tanítványainkat a többségi társadalom leginkább külsőségek alapján ítéli meg, fogadja, vagy utasítja el, s ennek egyik legmarkánsabb összetevője (a fizikai kinézet és a mozgás mellett) a kommunikációs képesség..

Ez is kiemelt feladattá teszi a gyógypedagógus számára a mozgás, a szociális készségek, a beszéd és a kommunikáció fejlesztését.

A kiváltó okok jellegében és súlyosságában tapasztalható rendkívüli változatosság miatt az értelmileg akadályozott populáció a beszédelsajátításban és a kommunikációs képességekben is nagyon heterogén. Elmondható, hogy sok esetben jobban különböznek egymástól, mint ép társaiktól.

Ez indokoltá teszi az egyéni fejlesztést, ami egyéni terv alapján folyik, de a beszédfejlesztés indirekt módon egész napjukat áthatva, folyamatosan zajlik.

A fejlesztés kompetenciája minden, a tanulókkal kapcsolatba lépő felnőtt feladata, természetesen a képzettségnek megfelelő kompetencia határokkal. A értelmileg akadályozottak egyik legfőbb tanulási stratégiája az utánzás, ezért a helyes beszédpélda adása nagy jelentőséggel bír mindennapjaikban. Kognitív sajátosságai miatt a cselekvésbe ágyazottság, szituációhoz kötöttség és a gyakori ismétlések segíthetik elő a fejlődést.

Mind a spontán beszédben, mind a tervezett fejlesztés során szem előtt kell tartanunk a következőket:

- neheztelt az információáramlás a kognitív funkciók sérülése miatt (releváns ingerek kiszűrése)
- az interperszonális kapcsolatteremtés sajátos jegyekkel bír
- neheztettség és/vagy kommunikációs negativizmus állhat fenn (az akadályozott és a környezet részéről egyaránt).

Azon túlmenően, hogy a beszéd és a kommunikáció fejlesztése minden, a tanulóinkkal kapcsolatba kerülő felnőtt feladata, intézményünkben két logopédus is segíti ezt a munkát.

A logopédus kompetenciája és feladata az értelmileg akadályozottak fejlesztésében jelentősen eltér az ép gyerekeket fejlesztő logopédusétól.

A fent említett sajátosságok miatt munkájában nem a beszédhang javításra fókuszál. A cél természetesen a minél jobb beszédérthetőség és a minél jobb színvonalú kommunikáció, elfogadva azt, hogy a fejlődés minden gyermeknél sajátos úton jár és a prognózis alig megjósolható.

A változatos sérülések nyomán létrejött rendkívül különböző tüneti képek miatt nincs mód ún. „szakosodásra”, az érzékelés-észlelés fejlesztése, a beszédindítás jelentősebb nagyobb hangsúlyt kap, mint pl. a klasszikus pösze terápia, de logopédusainknak az augmentatív, dadogó, stb. terápiákra vonatkozó tudásukat is gyakorolniuk kell, mindig rugalmasan igazítva azokat az adott tanuló állapotához, hiszen igen kevés, kifejezetten értelmileg akadályozottak számára kidolgozott vizsgáló eljárás és terápia létezik.

Ezért is hasznos lehet felidézni a fejlesztési koncepció átgondolásához, a sarokpontok megtalálásához és a tervezéshez mindazt, amit az ép gyerekek beszédfejlődéséről tudunk.

AZ ÉP BESZÉDFEJLŐDÉS VÁZLATOS MENETE

Életkor	A nyelvi fejlődés alakilag (mennyiségileg)	A nyelvi fejlődés tartalmilag (minőségileg)	A mozgásfejlődés
Születés	Sírás, kiáltás	Elégedetlenség (éhség, fájdalom, rossz közérzet)	Koordinálatlan kapálódzás jellemzi
1-2 hét	Sírás, kiáltás	Emberi hangot elkülönít a nem emberitől, az anyai hangra megkülönböztetett módon reagál	Fényre, hangra odafordul
3-6 hó	Gögcicsél	Erős, kiabáló hangra sírva fakad, nyugodt, kedves hangra felélénkül, nevet, örömet fejez ki, "válaszol" a felnőtteknek	A fejét önállóan emeli
6-12 hó	Gagyog	"Kérés" kifejezése, a figyelem, emlékezet fejlődik, az utánzás egyre nagyobb szerepet kap, a hangok még nem jellemzőek az adott anyanyelvre.	A felülés, felállás, járás megindulása
12-18 hó	Első szavak, utasítás megértése	Hangjai jellemzőek az adott nyelvre, a szituációban előforduló egyes tárgyak nevét megjegyzi	Egyre biztosabb lesz a járása
18-24 hó	20-200 szó, egyszerű mondatok használata	Sok hiba lehet még a beszédben: hangokat kihagy, felcserél, szótagokat, szavakat ismételi, ragokat, képzőket nem vagy helytelenül használ	Önálló járás, futás
2 év után	A szókincs rohamos fejlődése, többtagú mondatok használata	4. év végére befejeződik a beszédfelődés első szakasza, nyelvtanilag helyes mondatokban beszél, kreativitásra képes	A kéz finom mozgásának használata, ujjak koordinálása

Mindehhez képest ismerjük meg pár pontba tömörítve azokat az általános jellemzőket, amelyek tanulóink beszédét, kommunikációját jellemzik.

AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTTAK BESZÉDE

- az értelmi fejlődési zavar egyik fő társuló tünete a különböző mértékű beszédfejlődésbeli elmaradás, akadályozott, megkésett beszédfejlődés, beszédészlelés és beszédmegértési zavarok
- az értelmileg akadályozott gyermekek a beszédállapot terén rendkívül heterogén képet mutatnak.
- a tünetek formái és jellemző jegyei összefüggnek az értelmi sérülés súlyosságával, de nem mindig
- verbális kommunikációjukat nehezíthetik a perifériás artikulációs apparátus rendellenességei (fogak hibás növése, viszonylag nagy nyelv, állandó nyálképződés, a nyelvmozgás renyhesége, a lágy és kemény szájpad anomáliái), a felszínes, szaggatott légzés, a túl gyors vagy túl lassú beszédtempó, amelyek hibás hangképzést eredményeznek
- kommunikációjuk minőségileg és mennyiségileg is eltér ép társaikétól, artikulációs hibák miatt beszédük nem vagy hibásan tükrözi kommunikációs szándékukat, ezért gyakran fordul elő, hogy környezetük nem érti meg őket, z a meg nem értés különböző viselkedési problémát, félelmet, nyugtalanságot, agressziót idézhet elő
- nehezíten képesek a metakommunikáció értelmezésére, a metanyelvi jelek dekódolására
- különböző mértékű beszédfejlődésbeli elmaradás figyelhető meg
- a többi sérült kognitív funkció nem képes támogatni a beszédet
- a beszédfejlődés egyes fokozatai késnek, elakadnak, atipusosan zajlanak, nem zárulnak le
- a nyelvi differenciáltság tökéletlen
- gyakran évekig megrekednek a preverbális kommunikáció szintjén
- nyelvük tartalmilag szegényes (főneveket használnak, az igék csak késve jelennek meg)

- mondatértékű szavakkal kommunikálnak
- grammatikai rendszer késve alakul ki, hibás marad
- jellemző az artikulációs hibák nagy száma
- a beszédhibák sokszor inkonzekvensek
- a prognózis rendkívül kiszámíthatatlan, teljes javulásra nem lehet számítani, indokolatlan visszaesések előfordulnak
- nagyon nagyok a variációk az expresszív és a receptív beszéd relációja terén
- az irreverzibilis agyi károsodásokhoz kell igazítani a célokat és az egyéni terápiát.

Down-szindrómás gyermekek beszédfejlődési sajátosságai

Jellemző rájuk:

- a beszédmegértés alacsony szintje, a beszéd és gesztusok használatának beszűkülése, ami sok esetben közvetlen környezetük konkrét körére vonatkozik
- többnyire szótöredékeket vagy egy-egy szót használnak
- a beszédhangok, hangcsoportok önálló kiejtésének és utánmondásának képessége zavart, ennek oka, hogy bizonytalan az auditív figyelem
- a finommozgások sérülése miatt sérült a beszédszervek mozgása is
- hangjuk mély, érdes, rekedtes
- viszonylag jó a beszédkészletük és a verbális figyelmük
- utánzókéességük nagyon jó, de ez nem jelenti azt, hogy adekvátan használnák ezeket a kommunikációs eszközöket.

Az agysérült gyermekek beszédfejlődési sajátosságai:

- indítékszegények, gyakran a beszédre való odafigyelés képessége is hiányzik
- közömbösek az akusztikus ingerekre
- az aktív beszéd területén jelentős lemaradás mutatkozik
- a figyelem és a koncentráció zavara

- a nagymozgások ügyetlensége miatt sérült a beszédszervek működése is
- nehezen utánozzák az artikulációs mozgásokat is.

A logopédiában több felosztás is létezik a beszédhibák felosztására.

Az alább közreadottból remélhetőleg jól kitűnik, hogy értelmileg akadályozott tanulóink nehezen sorolhatóak tisztán egy-egy kategóriába, hiszen náluk a központi idegrendszeri sérülés sok atípusos, összetett beszédkórképeket hoz létre, s a vezető tünet mindvégig az értelmi elmaradás marad.

Ebből következően „tisztá” terápiák választására és alkalmazására legtöbb esetben nincs mód, a tünetek alapján kell a speciális, egyéni fejlesztési tervet megalkotni.

A BESZÉDHIBÁK OSZTÁLYOZÁSA

1. BESZÉDFEJLŐDÉSI ELMARADÁSOK

- Megkésett beszédfejlődés
- Akadályozott beszédfejlődés = fejlődési diszfázia
- SLI

2. ARTIKULÁCIÓS ZAVAROK

- Pöszeség
- Orrhangzós beszéd

3. A BESZÉDRITMUS ZAVARAI

- Dadogás
- Hadarás

4. CENTRÁLIS ZAVAROK

- Afázia
- Dizartria

5. PARCIÁLIS TELJESÍTMÉNYZAVAROK

- Diszlexia
- Diszgráfia
- Diszkalkúlia

6. HANGKÉPZÉSI ZAVAROK

- Diszfónia

Mindezek ismeretében jelölhetjük ki személyre szabottan a beszédre- és kommunikációra nevelés céljait és feladatait, amelynek néhány szempontját itt adjuk közre.

A KOMMUNIKÁCIÓRA ÉS BESZÉDRE NEVELÉS FELADATAI

A beszédnevelés során arra kell törekednünk, hogy a gyermekekben kialakuljanak az alapvető szenzomotoros és motoros feltételek a beszéd használatában. A figyelem ráirányítása a különféle ingerekre, azok differenciálása, a tárgyak tulajdonságainak különböző érzékszervek segítségével történő megismerése, elkülönítése, általánosítása, a mozgásos tapasztalatszerzés, a pozitív érzelmi kapcsolatok kialakulása, a szemkontaktus felvétele és tartása, a beszélőhöz való odafordulás mind a beszédfejlődést segítik.

Az értelmileg akadályozott gyermekkel való kommunikáció beszédfejlődési sajátosságai miatt nehezített. Nehezen értenek meg bennünket, és mi is nehezen értjük meg őket, ezért feltétlenül szükségük van kommunikatív támaszra, segítségre.

A gyermekek környezete (család, óvoda) segíthet olyan beszédösztönző légkör megteremtésében, amely megfelelő teret biztosít a gyermekek önkifejezésének, közlési vágyának, kapcsolatteremtési készségének, érzelmi életének fejlődésében.

A kommunikációra, beszédre nevelésnek tanulásra ösztönző környezetben kell folynia, élénk, serkentő formákat kell kialakítanunk a felnőttekkel és a gyermekek kortársaival.

Elengedhetetlen egy olyan segítő, motiváló környezet megteremtése, amely megfelel fejlettségi szintjüknek, segíti őket a környezetben történő eligazodásban és tevékenykedésben.

Rá kell nevelnünk őket a környezetből jövő jelzések iránti érzékenységre, azok felismerésére és a válaszadásra. Ehhez nagymértékben támaszkodnunk kell az otthonról hozott közlési formákra. A gyermekkel foglalkozó minden személynek ismernie kell a gyermek sajátos közlési formáit (segítség egy szótár lehet, amelyet a szülő az iskolába kerüléskor elkészít).

Az esetleges rögzült és más emberek számára érthetetlen kifejezési módokat fokozatosan le kell építenünk; törekednünk kell a társadalmi beilleszkedést segítő kommunikáció kialakítására.

A kommunikáció fejlesztésénél figyelembe kell venni a nonverbális ismerethordozókat, amelyek az emberi kapcsolatrendszerben fontos szerepet játszanak (mimika, gesztus, tekintetváltás, érintés, simogatás, a hang intenzitása).

A hallásfigyelem fejlesztése

Az értelmileg akadályozott gyermekekre az érzékelés és észlelés differenciálatlansága jellemző. A megismerési funkciók fejlesztésénél elengedhetetlen, hogy a gyermekek a körülöttük lévő tárgyakról, jelenségekről, történésekről az érzékszervek, így a hallás bevonásával is minél több ismeretet szerezzenek.

A hallásfejlesztésnél fontos szerepet játszik a hallásfigyelem felkeltése, amely szorosan kapcsolódik a látás és mozgásérezékelés folyamatához, pl. a gyermekek saját maguk keltene hangokat különböző tárgyakkal, hangszerekkel.

Ha rövid ideig már képesek figyelni hangokra, akkor az ismert hangokat differenciálhatjuk csak hallás után is. Pl.:

- Hangszerek, tárgyak hangjának felismerése, megszólaltatása (Kialakulhat „felelgető játék”: az szólaltatja meg a hangszert, akinél a hallott hangú hangszer van.)
- Hangok csoportosítása (járművek, hangszerek)

- Kockák, zsákok párosítása azonos hangjuk alapján
 - Gyerekek, felnőttek hangjának felismerése
 - Hangforrások lokalizálása: hangforrás keresése, hol hallod, kinek a hangját hallod. Lehet testrészekkel is hangot kelteni: „Hányat dobantottam?”
- Jó lehetőséget jelent a mennyiségek akusztikus úton történő felismerésére.
- A hallásfejlesztés segíti a beszédhangok megkülönböztetési képességének kialakulását, a hosszú-rövid, gyors-lassú, magas-mély hangok megkülönböztetését is. Pl.:
- Állathangok utánzása: Fontos az akusztikus, optikus és vizuális ingerek összekapcsolása (bábok, képek sorrendbe rendezése a hallottak szerint).
 - Halk, hangos, rövid, hosszú, mély, magas hangok differenciálása nagymozgásokkal kísérve (pl.: Ha magas hangot hallasz, nyújtózz magasra, ha mélyet, guggolj le!)
 - Hangemlékezet gyakorlása: hangsorrend követése, megszólaltatásuk a hallottak sorrendjében.

A beszédmegértés, kifejezőképesség fejlesztése

A beszéd kialakításának egyik alapvető feltétele, hogy a gyermekek részt tudjanak venni a közös tevékenységek végzésében, kapcsolatot tudjunk velük teremteni, kialakuljon a beszéd megértése.

A fejlesztés már kisgyermekkorban a korai fejlesztés és a családi nevelés hatására megkezdődik.

Az értelmileg akadályozott gyermekeknél jelentős különbség mutatkozik a beszédmegértés és a beszédképesség fejlettségi szintje között. Már említettük, hogy az akadályozott gyermekek gesztusokkal kísért, egyszerű formában megfogalmazott közléseket megértene.

Kezdetben ügyelnünk kell arra, hogy adott szituációhoz mindig ugyanaz a megfogalmazás kötődjön, így alakulhat ki a szituációhoz kötött beszédmegértés.

A tárgyak, cselekvések tanításánál is fontos, hogy állandó tárgy-szó vagy szituáció-szó kapcsolatban alakuljon a beszédmegértés, és később a beszéd reprodukálása tárgy-tárgy, tárgy-kép, kép-tárgy, kép-kép egyeztetése révén.

Beszédünkben következetesen egyszerű szókincset használjunk, így a gyermeknek lehetősége nyílik arra, hogy többször azonosan hallja és kapcsolja a cselekvéshez a szavakat.

Ügyelnünk kell arra, hogy számukra érthető és teljesíthető cselekvéseket nevezünk meg. A cselekvések teljesítése közben ismerkednek a gyermekek a környezetükben lévő tárgyak nevével, használatával, majd fokozatosan a megnevezéseket különféle formában ismétljük. Ha a tárgyak már ismertek számukra, áttérhetünk a képek használatára.

A beszédmegértés kezdetben nagyon egyéni, fokozatosan el kell érniük, hogy a csoportnak szóló utasításokat az értelmileg akadályozott gyermekek is megértsék, és teljesítsék.

Az iskolába kerülő értelmileg akadályozott gyermekek a beszédtanulás kezdeti fokán állnak, nyelvhasználatuk pontatlan. A beszédindítás a nagymozgások fejlődésével párhuzamosan történik, a testtudat, énkép kialakulásával, önmagunk ismeretével, hiszen a saját test érzete, tudása teszi lehetővé a külvilág felé tekintést. A beszédindításban jelentős szerepe van a játékos utánzógyakorlatoknak, az

egyszerű mondókák és énekek mozgással történő kísérése segíti a beszédkedv felkeltését, a ritmikus beszéd elősegíti az utánzást. Segítenünk kell a közvetlen környezetükben lévő tárgyak megismerését, megnevezését.

A szókincset kis lépésekben, folyamatosan bővítjük, nagy hangsúlyt fektessünk a megértésre és a szavak adekvát használatára is.

A megértést segíti a tárgyakkal történő manipulálás, az érzékszervek bevonásával történő megismerés, a cselekvések dramatizálása.

Ha a gyermekeknek már több szavuk van, próbáljuk összekapcsolni azokat, így fokozatosan kialakulnak a szómondatok. Ezzel elősegíthetjük a mondatokban történő beszéd fejlődését.

Egyszerű kérdéseket már értenek, de meg kell tanítanunk őket a válaszadásra is. Minden választ (rámutatás, szótöredékek használata) pozitívan értékeljük, és minden esetben mi magunk is fogalmazzuk meg, adjunk ezzel helyes beszédmintát.

A szókincsbővítés és a nyelvtani szerkezetek kialakítása és gyakorlása elválaszthatatlanul összetartoznak, a begyakorlásra minden foglalkozáson lehetőséget kell teremtenünk.

A gyakorlásnál fő alapelv a cselekvés, a nyelvi szerkezetek által tükrözött tárgyi viszonyok létrehozása, a nyelvi megfogalmazások

pedig ezzel együtt hangozzanak el. Ezzel elősegíthetjük a beszédmegértés és a nyelvhasználat fejlődését.

A beszédmozgások fejlesztése

A feladat nem a beszéd javítása (ez a logopédusok feladata, akik egyéni fejlesztésen foglalkoznak a gyermekkel), hanem a beszédkedv felkeltése: legyen a gyermekeknek készíttetése a beszédre, akarjanak kommunikálni. Azonban vannak olyan játékos gyakorlatok, amelyek jól beépíthetők a foglalkozások anyagába, és csoportosan is végezhetőek.

Javasolt tevékenységek

– Légző és fújó gyakorlatok

Az értelmileg akadályozott gyermekek légzése helytelen ritmusú, és túlnyomóan szájon át történik a ki- és belégzés.

A felszínes, szaggatott, gyenge kilégzés még jobban eltorzíthatja a beszédhangokat, aminek következtében érthetlenebbé válik a beszéd.

Fontos feladat a hasi légzés kialakítása, és az orron át történő légzés megtanítása. Ezt szolgálják a légző-fújó gyakorlatok, amelyek nemcsak egyéni, de csoportos formában is gyakorolhatók.

Ezek a gyakorlatok nem különböznek az ép gyermek logopédiai fejlesztésén alkalmazottaktól, de sokkal több motivációra, játékos gyakorlásra van szüksége az akadályozott gyermekeknek. Pl.:

- A helyes orr és szájlégzés kialakítása szívószállal; bugyborékolás
- Különböző anyagok fújása: vatta, lepke, pingpong labda, léggömb, papízacskó
- Arcfelfújás-kiengedés: „tojás kipukkasztása”
- Gyertya fújása: Jól gyakorolható és szemléltethető a légzés hosszúságának és rövidségének, erősségének a szabályozása (a gyertya elfújása, a láng lebegtetése)

– Ajak-, nyelv- és szájpaddgyakorlatok

Az értelmileg akadályozott gyermekek beszédének jellegzetességei közé tartoznak a hangok képzésének, önálló ejtésének torzítása és a beszédszervek finommozgásának sérülései, ennek következtében az utánmondás képessége is nehezített. Mivel figyelmük nem tartós, rövid ideig képesek egy dologra koncentrálni, ezért a hangutánzó gyakorlatok végeztetésénél támaszkodjunk a közvetlen utánoztatásra.

A légző gyakorlatokhoz hasonlóan ezek sem különböznek az ép gyerekek logopédiai fejlesztésénél alkalmazottaktól, de hangsúlyoznunk kell itt is a motiváció, játékosság fontosságát. Lényeges az is, hogy olyan artikulációs gyakorlatokat végeztessünk, amelyek jól láthatók, esetleg tapintás útján is jól érzékelhetők. Pl.:

- Ajkak összezárása, nyitása, csukása
- Ajkak szoros zárása, pl. egy szívószál vagy papír megtartása
- Puszi dobása
- Magánhangzók hangoztatása, kísérhető nagy mozgásokkal is (a jó szemléltethetőség, valamint az utánzás megkönnyítése miatt a mély magánhangzóktól indulunk a magasig izolált helyzetekben *á-a-o-u-e-é-i*)
- Mássalhangzók ciklizálása (pá-pá-pá, pa-pa-pa, ba-ba-ba)
- Nyelv mozgatása ki-be, fel-le, jobbra-balra: „A cica nyalakodik”
- Zizi felszedése tenyérből
- Csukott szájjal történő rágás
- Ásítás
- Indiánüvöltés

A sokrétű, egyénre szabott terápia elemeinek áttekintésében segítséget adhat a megkésett és akadályozott beszédfejlődésű gyermekek terápiája főbb elemeinek megismerése.

Habár ez a terápia ép értelmű gyerekek fejlesztésére szolgál, legtöbb eleme jól adaptálható a mi munkánkhoz is.

Rendszeréhez jól hozzárendelhetőek a kollégák által összegyűjtött fejlesztő gyakorlatok, amik a füzet utolsó felében találhatóak meg.

A MEGKÉSETT ÉS AKADÁLYOZOTT BESZÉDFEJLŐDÉS TERÁPIÁJA

Terápiás módok, kezelés

A beszédfejlődés meggyorsítására, illetve a beszédbeli rendellenességek megszüntetésére irányuló munka célja a nyelvi közlés több összetevőjét (a fonológiai "szerveződést", a szókincs mennyiségi és minőségi jellemzőit, a szintaktikai szabályrendszer elmaradása a beszédfejlődés normális ütemétől, stb.) érinti. Ezért a terápiás cél is differenciált megfogalmazást kíván. A terápia kiindulásának alapja a gyermek aktuális tudása, ezért a beszéd- és nyelvi funkció részletes vizsgálata elengedhetetlen.

A gyermeket teljes nyelvi rendszerének alapján kell megítélni, azaz egyaránt figyelembe kell venni a beszéd, a nyelv megértését, grammatikai formáját, a gyermek nyelvhasználatát - s mindezeket a gyermek értelmi szintjéhez viszonyítva kell értékelni.

A megkésett és akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés javításának célja az, hogy a nyelv kifejező, jelölő funkciójának kialakításával képessé tegye a gyermeket a nyelvi jelek befogadására, feldolgozására, a beszédbeli kommunikációra. Nevet adunk annak, amit a gyermek lát, hall, érzékel, megfog és átél. Segítünk neki érzéseinek, gondolatainak kifejezésében. A beszéd és nyelv funkcióinak erősítésével segítjük a gyermek értelmi fejlődését, szociális tanulását.

Mivel fiatal életkorban igen nagy a diagnosztikai és prognosztikus bizonytalanság, a nyelvi fejlődés zavarát mutató gyermek időben megkezdett logopédiai kezelése, sokoldalú fejlesztése, szocializációjának elősegítése, fejlődésének nyomon követése segíti az adott probléma tisztázását.

A terápiát megelőző feladatok:

- A beszédkérdés pontos és differenciált megállapítása az általános logopédiai, szakorvosi (ideggyógyászati, foniátriai), gyógypedagógiai - pszichológiai vizsgálatok eredményeinek figyelembevételével.
- A 2,5 - 3 éves gyermekek szülei számára rendszeresített tanácsadás. Ez tartalmát tekintve terjedjen ki a beszédkezdés felkeltésére, a verbális kommunikáció szükségességének helyzetekbe ágyazott megfigyeltetésére, s az ebből származó közlési "kényszerre", a szóbeli megnyilatkozások ösztönzésére.

A terápia általános feladatai:

- A beszédkezdés felkeltése, ösztönzés a megfelelő érettségű nyelvi teljesítményre.
- A beszéd kifejező, közlő és felhívó funkciójának fejlesztése
- A szemantikai és szintaktikai szabályrendszer kiépítése és megerősítése.
- Az ún. alsóbb nyelvi szintek (a beszéd hangzási arculata, a mondatfonetikai jellemzők stb.) az életkori sajátosságoknak megfelelő alapozása

A megkésett beszéd- és nyelvi fejlődés esetén a logopédiai terápia öt nagy területre oszlik:

- A beszéd és a nyelv
 - beszédmegértés
 - figyelem
 - hangzó beszéd fejlesztése
 - szókincs bővítése
- A mozgás
 - nagymozgások
 - egyensúly
 - kismozgások
 - kifejező mozgások

- kar- és kézmozgások
- finommotorika
- artikulációs mozgások
- A gondolkodás
 - analógiás gondolkodás
 - analízis - szintézis készségének fejlesztése
 - következtetés
 - magyarázat
- A figyelem, emlékezet
 - akusztikus,
 - optikus figyelem fejlesztése
 - rövid távú,
 - hosszú távú emlékezet fejlesztése
- Különböző készségek fejlesztése
 - taktilitás, kineztezis fejlesztése
 - ritmika
 - téri tájékozódás
 - grafomotorium
 - testséma
 - lateralitás fejlesztése

A megkésett és akadályozott beszédfejlődés terápiájának anyaga:

- a hallási figyelem és emlékezet, továbbá hallási megkülönböztető képesség fejlesztésére irányuló gyakorlatok,
- hangutánzó gyakorlatok,
- nagymozgásokra irányuló gyakorlatok,
- a finommotorikumot fejlesztő gyakorlatok,
- a beszédszervek működését fejlesztő gyakorlatok,
- a szó és a mondat megértésének fejlesztése,
- a passzív és aktív szókinccs fejlesztésére irányuló gyakorlatok,
- a tő- és a bővített mondatok alkotásának gyakoroltatása,
- gyakorlatok a számfogalom kialakításához, fejlesztéséhez,
- a színek megismertetésével, illetve megnevezésével kapcsolatos feladatok,
- a gyermek artikulációs bázisának kiépítése az egyéni fejlődés üteme alapján,
- a diszlexia kialakulásának megelőzését célzó gyakorlatok
- gyakorló anyagok az otthoni munkához.

Ezek a területek a valóságban nem választhatók el egymástól. Egyrészt minden foglalkozás alkalmával több terület anyagából válogatunk, a gyakorlatokat adott beszéd- és nyelvi cél köré csoportosítva, a gyermek egyéni szükséglete szerint súlypontosva. Másrészt minden gyakorlat többfunkciós, sohasem elszigetelten fejlesztünk egy-egy készséget vagy képességet.

A terápia alapozó szakaszában rövid távú célunk a beszéd indítása, az ehhez szükséges alapkészségek kialakítása, s a gyermek környezetének befolyásolása.

A fentiek közül aktív és passzív szókincs bővítése indirekt módon, egész nap folyik, a tudatos tervezéshez hasznos lehet néhány szempont megismerése.

A SZÓKINCS BŐVÍTÉSE

Az értelmileg akadályozott gyermekek beszédének kialakításakor arra kell törekednünk, hogy ne izolált szavakat sajátítsanak el, hanem olyanokat, amelyeket sokféle értelemben, a mindennapi életben is használni tudnak, és amelyek náluk érzelmileg hangsúlyozottak. Fontos, hogy a beszéd indulásakor ne erőltessük a helyes kiejtést, hiszen ezzel beszédkedvét csökkenthetjük. A beszédhibák javítására inkább az állandó gagyogási gyakorlatokat alkalmazzuk, valamint a szavak jó megválogatásával igyekezzünk e hibákat elkerülni! A szavak válogatásánál figyelembe kell vennünk a gyermekek korát (jelen esetünkben ez 6–8 év, az iskolába kerülés időszaka). Olyan szavakra van szükség, amelyeket a gyakorlatban használni is tudnak.

A szókincsbővítés során egyaránt fejlesszük az aktív és a passzív szókincsét! Jó, ha kezdetben ezek a gyakorlatok szituációhoz kötöttek és játékos formában zajlanak.

Javaslat

A szókincs bővítéséhez, a szavak gyűjtéséhez segítséget jelenthet, ha minden osztályfokon kapnak a gyerekek egy szótárat. Ez tartalmazza az adott gyermek szókincsét és azt, hogy az adott tanévben mely szavakat kell elsajátítania. Segítséget jelenthet a tantárgyak tematikájának tervezésekor, a következő tanévekben támpontot adhat a bővítésre, és a szülő kezébe adva lehetőség nyílik az otthoni gyakorlásra is.

Javasolt gyakorlatok

- **Értelmes szavakat** vehetünk a gagyogási gyakorlatokból, amelyeket természetesen minden esetben tartalommal kell megtöltenünk. Ezt segíti elő a tárggyal, képpel történő egyeztetés.

- Tárgydoboz létrehozása:

- A tárgyak gyűjtésénél figyelembe kell venni (ameddig lehet) a fonetikai és az érzelmi szempontokat is.

- Jó, ha a tárgyak válogatásánál szempontként szerepel, hogy a gyermekek cselekedni is tudjanak vele. Pl. autó tolása, labda dobása, evőeszközökkel szerepjáték játszása.

- Tárgyképek:

A tárgyak tárgyképen történő felismerése, megnevezése minden esetben előzze az eseményképen történő feldolgozást! Fontos, hogy:

- a kép kisméretű legyen;
- több méretben készüljön (a gyermekeké kisebb, a táblán használt kép nagyobb);
- a tárgyat, személyt, cselekvést a legegyszerűbb, legjellemzőbb

- formában ábrázolja;
ne legyen rajta semmi fölösleges zavaró elem.

– **Eseménykép:**

A beszédnevelésben igen fontos szerepe van, egyrészt összefoglalja, rögzíti a gyermekekkel történt eseményeket, gondolkodásuk számára biztos tartalmat ad másrészt, oldott hangulatban történik a szógyűjtés. Fontos azonban, hogy:

- az eseménykép egy témát öleljen fel;
- mindig olyan eseményt ábrázoljon, amit a gyerekek maguk is átéltek vagy cselekedtek;
- szerepeljen benne azoknak a tárgyaknak, személyeknek, cselekvéseknek a neve, amit tanítani akarunk;
- a tanítandó szavak kiválogatásánál figyelembe kell venni a gyermeki beszédfejlődés menetét: először tárgyak, majd személyek és később hozzákapcsolva a cselekvés megnevezése;
- az eseményképek a különböző osztályfokokon egyre részletesebbek legyenek, egyre több információt tartalmazzanak a gyerek számára;
- a cselekvéseket a mindennapi élethelyzetekből vegyük, így a gyermekek megtanulják azokat a kifejezési formákat, amelyekkel a mindennapi életben találkozhatnak, amit átélnek, amit tapasztalnak;
- a szavak megválasztását igazítani kell az osztály képességeihez és a környezet követelményeihez;
- a témák lehetnek pl. játszótéri vagy udvari jelenet, ebédlői jelenet, fenyőfa, otthon, főzés, mosás, mosakodás stb.
- A témák a gyermekek közvetlen környezetéből kiindulva fokozatos haladjanak a tágabb környezet megismerése felé (pl. piac, utca)! Megjelenhetnek benne az időbeli tájékozódást segítő időjárás képek, a napirenddel összefüggő ábrázolások. Szerepelhetnek egyre nagyobb részletességgel a házimunkák. Fontos megjeleníteni a gyermek családját is.

Egyeztetés:

A tárgy és a tárgykép közötti kapcsolatot egyeztetéssel alakítjuk ki. Mindig a konkrét, a gyermekek közvetlen környezetében előforduló tárgyakból kell kiindulni és haladni a távolabbi környezet felé. Az egy eseményképhez tartozó cselekvéseket, tárgyakat, eseményeket csoportosítsuk!

Javasolt gyakorlatok

Tevékenységek a tárggyal:

A gyermekek akkor tanulják meg gyorsan a tárgyak nevét, ha a konkrét tárggyal való cselekvés közben gyakorolják be.

Egyeztetés névvel:

Fontos, hogy minden gyereknek legyen meg a megfelelő tárgysorozata. Menete:

- A tárgy tárggyal történő egyeztetése megnevezés nélkül („Keress te is ugyanilyet!”)
- A tárgy tárggyal történő egyeztetése, de már a megnevezést is kapcsoljuk hozzá!
- Névnék a tárggyal történő egyeztetése: A tanár csak a tárgy nevét mondja, a gyerekek felszólításra felmutatják, megmutatják.
- A tárgyak nevének gyakorlását végezhetjük úgy, hogy tárgyakból sorozatot rakatunk ki. A tanár diktálja a tárgyak nevét, a gyerekek balról jobbra történő haladással kirakják, majd ők olvassák vissza.
- A „Mi ez?” kérdés alkalmazása: A gyermekek maguk nevezik meg a tárgyat.

Egyeztetés tárgyképpel:

Minden gyermek előtt szerepeljen a megfelelő tárgy- és képsorozat!

- Megnevezés nélkül a tanár által mutatott kép megkeresése
- A felmutatott képet megnevezi, a gyermekek a tárgysorozatukból kikeresik a megfelelőt.
- A tanár mutatja a tárgyat, a gyerekek megkeresik a megfelelő képet.
- A megnevezett tárgyat a gyerekek egyeztetik a képpel.
- „Mi ez?” kérdésre a gyerekek megmutatják a megfelelő képet.

Egyeztetés eseményképpel:

- Az eseménykép bemutatása előtt röviden át kell ismételni a tárggyal történő cselekvéseket. Lehet fázisonként rögzíteni (rajzolni) a képet, ez jobban segíti, hogy egységről egységre ismerje fel a cselekvés folyamatát.
- A tanár az eseményképen mutatja a megfelelő képet, a gyerekek a környezetükben megkeresik.
- Az eseményképen megmutatott tárgyképnek megfelelő képet a gyerekek is felmutatják.
- Tárgy felmutatása után az adott tárgy megkeresése az eseményképen.
- A tárgykép felmutatása után az adott tárgy képének megmutatása az eseményképen.
- A tárgy megnevezése után az adott tárgy megmutatása az eseményképen.
 - „Mi ez?” kérdésre a gyermekek megmondják a megfelelő tárgy nevét.

Az általánosítás megindítása:

- Fontos, hogy a gyermekek számára a megtanult szó ne csak egyetlen tárgyat jelentsen, ezért ugyanazt a tárgyat mutassuk meg nekik más nagyságban, formában, színben! Tanulják meg, hogy a szekrény tárgy megnevezésére – ha kicsi, ha nagy, ha zöld, ha piros mindig a „szekrény”szót kell használni.

Gyűjtőfogalmak szerinti csoportosítás:

Lehet táblán csoportosítani, vagy külön borítékba gyűjteni.

Szín táblák használata:

A színek szerinti csoportosítás elősegítheti a személyek tárgyak, cselekvések képeinek válogatását (piros – személyek; zöld – tárgyak; kék – cselekvések).

A mondatalkotás előkészítése:

A nyelvtanilag helyes beszéd kialakítása az ismeretszerzés folyamatában cselekvések, játékok közben kérdésekre való felelettel és utánmondással történik meg.

A fogyatékos gyermekek 6–8 éves korukig éppen olyan benyomásokat kapnak a környezetüktől, mint egészséges társaik, náluk azonban – képességeik miatt – nem indul meg az analógiák alapján történő mondatalkotás, és nem alakulnak ki bennük a gondolataik kifejezésére alkalmas sablonok.

A feladat beszéd-sablon nyújtása, amelynek segítségével gondolataikat kifejezhetik. Mintaként olyan tömondatokat kell adnunk, amelyek kifejezik azokat a cselekvéseket, amelyeket a gyermekek önmaguk saját mozgásával átélnek, amit jól megfigyelhetnek, felkeltheti érdeklődésüket, érzelmeiket. Olyan mondatokat kell a gyermekeknek mintaként adni, amelyeket el tud ismételni (utánmondás), és amelyek alkalmasak analóg mondatok alkotására.

A beszédfejlesztés további állomásai:

Kérdezés

Az értelmileg akadályozott gyermekeket a kérdésfeltevésre tanítanunk kell. Kezdetben ezek a kérdések teljesen mechanikusak: a tanárt utánozzák. A sérült gyermekek ezen a fokon csak konkrét tárgyak vagy ezeket helyettesítő tárgyképek segítségével alapján tudnak gondolkodni, így a kérdések is ezekre vonatkoznak: „Mi ez?”, „Ki ez?” A későbbi osztályfokon már nemcsak egy szóra kérdezzük rá, hanem a két dolog között fennálló viszonyokra is: „Mit csinál?” „Milyen?”

Fogalmak kiépítése

Gyűjtőfogalmak szerinti csoportosítás. Kezdetben meghatározás nélkül csoportosítunk, ezt végezhetjük kartonpapírra ragasztott képekkel. Mikor már megfelelő mennyiségű kép áll rendelkezésünkre, megbeszéljük tulajdonságaikat, majd kiemeljük a közöset.

Mondatalkotás

- Feladatunk: A mondatértékű szó szintjéről a több szóból álló mondatalkotáshoz eljutni.

- Nehézségei:
 - Míg a mondatértékű szavaknál csak egy szót kell ejteniük, addig a mondatalkotásnál nehézséget jelent a több szó ismerete, összeválogatása, motorikus megtervezése, kiejtése.
 - A gyermekeknek fel kell ismerniük annak a helyzetnek a lényegét, amiről beszélni akarnak, vagyis helyes ítéletet kell alkotniuk.
 - Meg kell érteniük és a beszédben helyesen kell kifejezniük azokat a viszonyokat, amelyek az egyes fogalmak közt fennállnak. Ehhez helyesen kell alkalmazniuk a ragokat és a névutókat.
- Javaslatok:
 - Csak olyan helyzet alapján képezhetünk mondatot, amelyben minden fogalmat nehézségek nélkül szavakban ki tudnak fejezni. Ne használjunk fel olyan szavakat, amelyeket még nem tanítottunk, sőt a tanított új szavakat is csak begyakorlás után!

- Arra kell törekednünk, hogy olyan egyszerű helyzetet ábrázoljunk, amelynek lényegét egy mondatban és kézenfekvően foglalhatjuk össze.
- A tanítás menetének minden egyes új lépésében kérdéseinket megnehezítve vezethetjük el a gyerekeket a viszonyítás önálló használatára. A begyakorlás során olyan cselekvéseket végeztetünk, amelyekre a gyerekek önállóan is képesek, és nagyon szemléletesek. Ahhoz, hogy a viszonyokat felismerjék, több cselekvést kell végrehajtaniuk. A következőkben törekednünk kell arra, hogy ezeket a viszonyokat konkrét cselekvések nélkül is megértsék, eseményképeken is felismerjék. Fontos a jól szemléltethető, konkrét esetek tanítása. (Pl.: birtokos eset „Kié?”, tárgyeset „Mit?” kérdésekre a válaszok begyakorlata sokféle ismert kapcsolatban.)

A viszonyítást kifejező szavakat játékos formában gyakoroltatjuk be:

- Helyhatározó: Tárgyak eldugása
- Részeshatározó: Postásjáték
- Eszközhatározó: Tevékenység közben
- Társhatározó: Páros játékok, ritmikus játékok
- A névutók használatát is tárgyakkal történő manipulációval gyakoroltatjuk.

NÉHÁNY GONDOLAT AZ AUGMENTATÍV ÉS ALTERNATÍV KOMMUNIKÁCIÓRÓL

Az augmentatív és alternatív kommunikációt tekinthetjük a kommunikáció-tudomány legfiatalabb, gyorsan növekvő rész tudományágának. Más tudományághoz hasonlóan, ez is a gyakorlatból nyerte a gyökereit, ebben az esetben abból a felismerésből, hogy a nem, vagy alig beszélő, értelmileg, látásban, hallásban, mozgásban akadályozott, autisztikus tüneteket mutató és halmozottan sérült emberek is a) képesek, b) igényük van és c) jogosultak a kommunikációra. Azóta fokozott erőfeszítéseket tettek a gyakorlati tapasztalatok tudományos alátámasztására.

Definíciók

A Pedagógiai Lexikonban az augmentatív kommunikációt mint „az érthető beszéd hiánya következtében súlyosan károsodott kommunikációs funkció átmeneti vagy tartós pótlására szolgáló kommunikációs rendszerek csoportjá(t)” értelmezi. „Lényege, hogy a hiányzó beszéde helyett a sérült személy nonverbális úton fejezi ki magát...” Itt következik egy hosszú lista manuális, vizuális és elektronikus kommunikációs lehetőségekről.

Ebből kiindulva 2006-ban hangsúlyozza, „hogy az augmentatív kommunikáció nem helyettesíti és nem pótolja csodaszerként a hiányzó vagy súlyosan károsodott beszédet. Nem tesz mást mint csupán kiegészíti a meglévő kommunikációs módokat...”.

Összefoglalva mint a két magyar definíció az AAK-funkcióra céloz: **a hangzó beszéd kiegészítésére nem verbális eszközökkel.**

Általános történelem

Történelmi visszapillantásban három fázis különböztethető meg:

1. Történelem előtti kommunikációs formákként emlegethetők pl. a vokalizáció, a gesztusok, vagy a barlangfestészet, mint a hajdani emberek korai kommunikációs kísérletei.
2. Az ókortól a 20. század közepéig keletkezett beszámolók szerint számos példa szolgálta az embereket a hangzó nyelv vagy az írott nyelv hiányának áthidalásában, pl. jelek, gesztusjelek, manuális ábécé vagy betűtáblák révén. (Ide sorolhatók a régi oltárképek, valamint az észak-amerikai indiánok, ausztráliai őslakók vagy a szemlélődő (elmélkedő) rendek jelei is.)
3. Az augmentatív és alternatív kommunikáció fejlődése szorosabb értelemben véve, a 20. század 50-es éveiben kezdődött az Egyesült Államokban, továbbjutott Kanadába, a 60-as években elérte a skandináv államokat és a 70-es évektől fokozatosan terjedt el egyes nyugat-európai országokban.

Az augmentatív és alternatív kommunikáció bevezetése Magyarországon

Magyarországon 1983-ban kezdődött meg az augmentatív és alternatív kommunikáció bevezetése. A Bliss-nyelv adaptációjának első lépéseit KÁLMÁN Zsófia tette meg K ASSAI Ilona tudományos támogatásával, amelynek eredménye 1987-ben jelent meg.

1987-ben jött létre a Bliss Alapítvány, amely máig fenn- tartja az 1993-ban alapított Segítő Kommunikáció Módszertani Központot. A Bliss-nyelv volt az első AAK kommunikációs rendszer, amelyet itthon az akadályozott embereknél történő használatra „fedeztek fel” és alkalmaztak (úgy mint külföldön is).

Azóta kibővült a lehetséges segédeszközök palettája. Magyarországon ma már több helyen használnak a Bliss-nyelv mellett más kép- és képjelrendszereket is (pl.: PCS, PECS), valamint különböző elektronikus segédeszközt (pl. kommunikátorok, számítógépek speciális tasztatúrával, fejpálcával vagy fejegérrel). A tudomány területén az AAK beépült a gyógypedagógia rendszerébe.

Jóllehet a kezdetek óta a Bliss-nyelv mellett számos egyéb segédeszközt kifejlesztettek, adaptáltak és alkalmaztak, a gyakorlatban továbbra is a grafikus és elektronikus segítségekre helyezik a hangsúlyt. A gesztusjeleket rendszerezetten sem itt, sem más intézményben nem vezették be.

Az AAK-nak ez a harmadik főága hiányzott Magyarországon. A „Nézd a kezem” c. gesztusnyelv magyarra adaptálásával 2005-ben ez a harmadik ág is bevezetésre került.

Célcsoport

Az AAK rendszerezéséhez végül a célcsoport tisztázása szükséges.

Különböző felsorolások találhatók az akadályozottságról. Leggyakoribb akadályozottsági formaként többek között a motorikus zavarokat, fejlődési beszédzavarokat, értelmi akadályozottságot, autizmust és a Rett-szindrómát nevezik meg. A veleszületett sérülés mellett az előrehaladott betegségben levő embereknél, baleseti károsodásnál, agyvérzésnél, vagy átmenetileg korlátozott beszédképességnél is alkalmazzák. A mozgáskorlátozott emberek képezték a grafikus, műszaki és elektronikus segédletek legkorábbi fő célcsoportját. A segédleteknek ezt a fajtáját csak később fedezték fel másféle fogyatékkal élő emberek számára is. A mozgásban kevésbé korlátozott embercsoportok számára szintén korán felfedezték a gesztusjeleket mint segédeszközt, de csak később rendelték hozzá az augmentatív és alternatív kommunikációs segítséghez három csoportra osztják fel az érintett embereket az AAK funkciója szerint, a beszédértés és a beszédnek a jövőben történő megértésének és alkalmazásának mértékében.

1. Akiknek az AAK kifejezési eszközt jelent:

Itt azon személyekről van szó, akik rendszerint jól megértik a hangzó beszédet, azonban nem tudják kifejezni magukat. Ide tartoznak elsősorban a súlyosan mozgáskorlátozott (pl. cerebrálparézises) egyének. A motorikus zavar következtében elsődlegesen a grafikus és elektronikus jelzésrendszerek kínálóznak. Az AAK-t ezekben az esetekben tartósan használják. A fejlesztés célja kevésbé a nyelvi megértés fejlesztése, mint inkább egy segédeszköz használatának a megtanulása, valamint a fokozottan elvontabb jelrendszerek megértése a Bliss-jelektől az írott nyelvig.

2. Akiknek az AAK a beszéd kialakulásához segítséget jelent:

Itt két alcsoport különböztethető meg.

- Az elsőhöz tartoznak mindenekelőtt a kevésbé súlyosan mozgáskorlátozott, fejlődésfüggő diszfáziában szenvedő gyermekek, valamint sok értelmileg akadályozott gyermek. Náluk a hangzó beszéd értése igen eltérő mértékben fejlődött ki. Eddig legtöbbször logopédiai segítséget kaptak, amely azonban gyakran csak igen lassan vagy nem kellően vezetett a hangzó beszéd elsajátításához. Akommunikációs lehetőségek hossz- szas hiánya miatt késlekedett más területen is a fejlődésük, és szociális problémák alakultak ki. Ezért az a cél, hogy egyrészt támogató kommunikációs eszköz segítségével korai segítséget nyújtsunk nekik a hangzó beszéd meg- értésének és használatának segítésében, és ezzel átmenetileg „támaszt”nyújtsunk a normális beszéd birtoklása kifejlesztéséhez” .Egyidejűleg az AAK segítségével megpróbáljuk megoldani a beszédzavar által kialakult szociális problémákat.
- A második csoporthoz tartoznak azok a gyermekek, fiatalok és felnőttek, akik elsajátították ugyan a hangzó beszédet, de csak nehezen érthetően tudnak beszélni. Ez kommunikációs problémákhoz vezet, különösképpen idegekkel

ismeretlen tartalmakról folytatott eszmecserekből, valamint erős háttérzajok esetén. Az első csoporthoz tartozókkal ellentétesen a hangzó beszéd az elsődleges kommunikációs eszközük. A fejlesztés célja felismertetni az érintettekkel, mikor és mivel kell a beszédet alátámasztani, hogy jobban megértsék őket, és az, hogy közvetítsük nekik az ehhez szükséges segédeszközöket.

3. Akiknek az AAK pótnyelvet kínál:

Ehhez a csoporthoz azok tartoznak, akik a hangzó beszédet életük során kellő mértékben sem megérteni, sem alkalmazni nem tudják, mindeneelőtt értelmileg súlyos fokban akadályozott személyek, autisztikus zavarral élők, vagy pl. auditív agnózia / „beszédsiketség” esetén (hallási képesség ellenére sem érti a hallottakat). Őket az AAK elsődleges nyelvként szolgálja, mind a beszédértés, mind a kifejezés terén. A fejlesztésnek az a célja, hogy olyan kommunikációs eszközt vezessen be, amelyet egy akadályozott személy a hangzó beszédre hivatkozás nélkül megérthet és alkalmazhat.

Czeglédi Attila, logopédus

Az alábbiakban pedig következzenek a kollégák által összegyűjtött

FEJLESZTŐ FELADATOK

, amelyek jó ötletekkel segíthetik a fejlesztést és újabakkal folyamatosan bővíthetőek.

Készítették:

A nevelőtanári munkaközösség tagjai Balázs Ágnes diákotthon igazgató helyettes vezetésével.

- Babos Vera
- Bálint-Samu Zsófia
- Bok Eszter
- Czeglédi Attila
- Juharosi Laura
- Keczán László
- Kiss Anita
- Stark Gabriella
- Verdes Krisztina

- Valkó Andrea

a.) Akusztikus észlelés, figyelem, emlékezet, differenciálás fejlesztése

1. Hangot adó tárgyak megszólaltatása:
 - a) A tárgyak kirakása és megszólaltatása egyenként a gyerek előtt
 - b) A látott tárgy és hangjának azonosítása optikus-akusztikus úton:
 - Látási kontrollal kísért gyakorlás
 - Hallási kontrollal kísért gyakorlás
2. Hangszerek hangjának megkülönböztetése:
 - a) A hangszerek megszólaltatása a gyerek előtt és a gyerek által. Játék: a hang és a hangszer azonosítása hallási inger alapján
 - b) A hangszerek képeinek megismerése, azonosítása a hangszerrel.Játszani lehet még fölvert zörejekkel, állathangokkal, társak, felnőttek hangfelvételével.
3. Állathangok felismerése:
 - c) Állatok hangjának közös utánzása kifejezett artikulációval
 - d) Csak a tanár utánozza némán. A feladat: „Találd ki melyik állatot utánoztam!”
4. Egymás hangjának felismerése játékosan
5. Hasonló hangzású szavak akusztikus, optikus differenciálása: gomb-domb, ernyő-Ernő, stb.
Mutasd meg a képet, amelyiknek a nevét hallod!
6. Játékos fonémafejlesztés:
A beszédhang élményhez társítása:
 - Virágport gyűjtő méhecskék, egyik gyerek fején Nap fejdísz, a tanár kezében papírból kivágott felhő, a padlón színes virágok. A méhecskék zümmögve röpködnek a virágos réten amikor süt a nap. Amikor beborul elhallgatnak.
 - Vitatkozó méhecskék: a gyerekek méhecskehangon beszélgetnek, vitatkoznak.
7. Ketyeg az óra: hangosan ketyegő ébresztőórát eldugunk a teremben.
A feladat a hangforrás megtalálása
8. Hangosíts fel! Ismert szavakat halkán a gyermek fülébe súgunk, amit ő hangosan megismétel
9. Figyeld a neved! A pedagógus felszólításokat mond, de a cselekvést csak akkor kell végrehajtani, ha a gyerek a nevét is hallja. Pl Dobbants hármat! Kati, dobbants hármat!
10. Tapsolj rá! A pedagógus szavakat mond, a gyerekek a megadott szóra tapsolnak pl Tapsolj, ha azt hallod, cica!

11. Elbújt szavak: A pedagógus mesét mond, a gyerekek az adott szóra koppintanak
12. A zajok felismerése, megkülönböztetése: először bemutatjuk a tárgyak hangját, azokat megfigyeljük, majd ugyanezeket a hangokat csukott szemmel is meghallgatja a gyerek, és azonosítja a hangforrást pl. kulcscsörgés, papírzacskó, zipzár húzása
13. Környezetünk hangjainak felismerése: olyan cd hallgatása, amin a környezet hangjai hallhatóak pl. autó dudál, kutya ugat, mobil csörög stb.
14. Hangszerek hangjának felismerése, megkülönböztetése: a hangszer hangjának megfigyelése, egyeztetés a hangforrással, ugyanez csukott szemmel.
15. A hang irányának differenciálása: a gyerek bekötött szemmel ül, társai körülötte helyezkednek el, hangszerrel a kezükben. Az egyik gyerek megszólaltatja a hangszerét. A kör közepén ülő megmutatja/mondja, hogy honnan hallotta a hangot és mit hallott.
16. Hangos-halk: különböző intenzitású hangok megkülönböztetése. Pl. ha hangos zene szól, állj fel, ha halk, guggolj le!
17. Ha hallod a csengő hangját emeld fel a kezed!
18. Ha dobot hallasz lépj előre!
19. „Erre csörög a dió”- játék
20. „Hol ketyeg”- elrejtünk egy hangosan ketyegő órát és a gyerekeknek meg kell keresni
21. „Mi pottyant le”-először bemutatjuk minek milyen hangja van, ha leesik (könyv, labda, csörgő), majd csukott szemmel meg kell mondania, hogy melyik volt
22. Környezetünk zajai
23. Csak rám figyelj! A háttérben kazettáról halk, később közepes hangerejű zene mellett máromtagú, kéttagú, egytagú szavakat visszamondani. Először hangzásban eltérő szavakat mondunk, majd fokozatosan nehezítünk. Pl. fekete, Emese; kettő, kendő; halom, tudom, malom; lap, láb; ad, agy
24. Szólánc: az előző szó megisméltése után egy új szót is kell mondani pl. labda—labda, ház—labda, ház, virág ..
25. Gurul a labda: a labda gurításával egy időben mondunk egy szót. Akihez odaért a labda, az visszagurítja, és közben elismétli a szót (a szavak száma fokozatosan növelhető)
26. Szó a szavak között: Három szót kell megjegyezni, és tapsolni kell, ha a többi szó között meghallja valamelyikét (Tapsolj, ha a virág, labda, kendő szavakat hallod!—kutya, ház, virág, tető, víz, szék labda, eső, zöld kendő)

27. Papagáj játék: a pontos verbális emlékezet fejlesztése.
Az elhangzott mondatot szó szerint kell megismételni

b) Vizuális észlelés és figyelem

1. Az arc különböző részeinek megfigyeltetése:
 - a) Utánzással
 - b) Szóbeli utasításra
 - c) Ajak-és nyelvgyakorlatok utánzása játékosan, versenyszerűen
2. Tárgy hiányának felismerése, tárgyeset alkalmazásával:
 - tárgyakat rakunk ki a gyerek elé, közösen megnevezzük őket

c) Beszédkedv felkeltése

1. Beszélő labda:
Fonémák, ciklikus sorok hangoztatása mindaddig, amíg gurul a labda.
Lehet hangerő, hangmagasság, tempó szerint is variálni.
2. Hangringató gyakorlatok:
Cél: - hanglejtés javítása
 - fejleszhető a vokálisok hosszú és rövid ejtése
 - csökken a túlzott izomfeszültség
 - a szótagok ringatása ritmusfejlesztést is szolgál
3. Métajáték: Tárgyakat rakunk sorba, megnevezzük őket (maci, kutya, labda, autó stb)
A gyereknél labda van.
Utasítás: Találd el a macit!
Mit találtál el?
4. Dalok, mondókák szövegének, hangulatának, ritmusának, halk, hangos részeinek érzékeltetése mozgással, utánzással.
5. Saját és társak fényképének felismertetése, nevek gyakorlása.
6. Saját és társak jelének felismertetése, jelek gyakorlása
7. Hangutánzó gyakorlatok:
 - Baba (oá)
 - Csacsi (iá)
 - Kismalac (uí)
 - Farkas (áú)
 - Kutyaugatás (vau)
 - Kutyavonítás (vaúú)
 - Cica (miau)
 - Kígyó (ssz)

- Vonat (s)
- Repülő (zs)
- Méhecske (z)
- Csibe (csip- csip)
- Liba (gá-gá)
- Mentőautó (nínó)
- Boci(búú)
- Éneklős baba (la-la-la)
- Sírós baba (já-já)
- Óra (tik-tak)
- Béka (brekeke)
- Kiabálás (ááá- óóó- úúú)
- Lassan sűrítve (áaóú)
- Fújja a szél a fákat (sss)
- A beszédkezdő felkeltésére kiválóan alkalmasak a közvetlen kommunikáción alapuló rövid mondókák, versikék:
 - altatgatás a-a-a alszik a baba...
 - babaállítás: „áll a baba áll, mint a gyertyaszál
édesanya kisvirága el is indul már...”
„jár a baba jár, mint a kiskirály...”
 - sétáltatás: sétálunk, sétálunk...
 - hintáztatás: hinta – palinta...
 - höcögtetés: hóc-hóc katona...
 - csiklandozó: kerekecske gombocska...
 - simogató: ciróka – maróka...
 - tréfás sorolgotó: sűrű erdő, kopasz mező, pillogató,
szortyogató, tátogató,
gégevágó: nyisz-nyisz...

Ha nagyon hangulatossá tudjuk tenni, akkor a gyermeket hangadásra bírhatja a babákkal, fakanál bábokkal való önfelelt bújócska, hancúrozás, az érzelmileg erősen motivált telefonjáték, titokzatoskodás, pl. kiscsomag bontogatása stb.

d) Beszédészlelés fejlesztése:

A beszédészlelés teszi lehetővé a gyermek számára, hogy a beszédhangokat, a beszédhangok kapcsolódásait és a beszédhangok sorozatait felfogja. Több, mint csupán a hallás, de még nem beszélhetünk beszédmegértésről, valahol a kettő közötti út. Az ép hallás lehetőséget ad az ép beszédészlelés működésére, ami pedig lehetőséget nyújt az ép beszédmegértésre.

Ezek a gyakorlatok már a beszélő gyermekekre építenek és fejleszti őket. Ezek is alkalmazhatók az iskolánkban, szinte mindegyiket alkalmazom.

1. Szóismétlés- megkérjük a gyermeket, hogy ismétlje el a szavakat (5-10), amiket mondunk. Először rövid szavakkal, később hosszabbakkal gyakorolunk.
2. Szóismétlés sűgás alapján.
3. Hangsor ismétlés- értelmetlen hagsorok ismétlésére kérjük a gyermeket.
4. Szógyűjtés-először rövidebb, majd hosszabb szavakat gyűjtünk. Lehet valamilyen tevékenységhez köthető szavakat gyűjteni, azonos főfogalom alá tartozókat, vagy azonos betűvel kezdődőket stb.
5. Valamilyen hangot utánzó hang gyűjtése, pl: szszszszszsz-kígyó.
6. Hangkeresés-hol hallottad a szóban a „...”-hangot? Elején, végén vagy a közepén?
7. Szókígyó- amilyen hangra végződik a szó, azzal a hanggal kell kezdődnie a következőnek.
8. Hangidőtartamok- húzzon a gyermek vonalat egy papírra ceruzával, amilyen hosszan hallja az adott hangot.
9. Szólánc-a gyerekek szavakat mondanak egymás után, a következő a sorban csak úgy tehet a többihez még egy szót, ha felsorolja az összes eddigi elhangzottat.
10. Zöngés, nem zöngés-a gyermek jó, ha meg tudja különböztetni a zöngés illetve zöngétlen hangokat, ha a kezét a torkán vagy a feje tetején tartja, akkor már érezheti is a különbséget
11. Hangokból szóalkotás- a felnőtt hangonként ejt ki egy szót, a gyermeknek össze kell raknia és ki kell találnia, mi volt a szó.

e) A beszédszervek és beszédmozgások ügyesítése

1. Fúvó-szívó légző gyakorlatok:

A légzőgyakorlatokat végezhetjük játékos formában, ami közelebb áll a kisebb gyermekek élettani sajátosságaihoz, ugyanakkor jól fejleszti a légzéstechnikát, s kapcsolódik a hangszalag-, lágyszájpad-, ajak- és nyelvgyakorlatokhoz. A légző-fúvó gyakorlatok egyrészt erősítik a beszédszerveket, másrészt ráéreztetnek a kilégzés élményére, annak módjára (irányára, erejére, időtartamára). Légzőgyakorlatok: az érthető, tiszta beszéd alapja a helyes

beszédlégzés. A beszédlégzés és az élettani légzés különböznek egymástól. Figyeljük meg együtt a gyerekekkel. A légzőgyakorlatok célja a vegyes, azaz a mellkasi és a rekesz légzés elsajátítása, automatizálás.

Futás után a rekeszlégzés megfigyelése. Hanyatt fekve egyenletes be- és kilégzés. Ki tud több levegőt szívni a pocijába? -kéz a hason, hanyattfekvésben.

- síp
- vattacsomó, papírhenger, buborék fújása
- szívószállal szörp felszívása
- papírforgó fújása
- fújás egy levegővel
- kézfejről vattadarabok lefújása
- tenyérbe fújás (egyik kéz a hason, másik a száj előtt)
- tűz fújása
- kiskutya lihegés
- gyertya elfújása
- lufi fújás
- cicahapcizás
- papírszelet a száj előtt, beszív- kifúj
- papír zsebkendő, szalvéta fejre terítve, fújás (rakéta)
- papírzacskóba fújás
- pálcikáról lelógó papír, pillangó fújása
- szívószállal vízbe fújás
- hosszú belégzés orron, lassú kilégzés szájon
- hosszú belégzés orron, gyors kilégzés szájon
- gyertyalángfújás erős „p” és „t” hangoztatással
- kéz az áll alatt, lefelé fújás
- kéz a homloknál, felfelé fújás
- pingponglabda fújás (foci)
- virág szagolás
- hengeres és szögletes ceruza fújása
- a helyes (hasi vagy rekesz) légzés kialakítása, a beszívott levegő érzékeltetése saját testen: derékra helyezett kézzel, hasra tett labdával

- egymás légzésének megfigyelése páros gyakorlatokkal: pl. a „vonat” játék, ahol az elöl álló gyermek derekára tett kézzel a levegő útjának ellenőrzése ,
érzékelése történik

- testünk lazítása-feszítése játékos formában: a „gumiember”, a „lufiember”
utánzó, játékos felfújása-leengedése, a „hóember” építése és elolvasztása
játékos formában

2. Artikulációs izmok ügyesítése:

Ajakgyakorlatok:

- puszi dobás
 - tátogás (halacska)
 - puszidobás
 - felfújt arc kipukkasztása
 - fogmosás
 - ajakpergetés (autó)
 - pipázás („p”)
 - halacska (nem hallatszik a „p”)
 - mézzel bekent felső- és alsó ajak beharapása
 - összezárt fogsor megmutatása, az ajkak széthúzásával, „Szorítsd össze a fogad, mutasd meg!”
- hangutánzó gyakorlatok: állatok, járművek hangjának utánzása először izolált hangokkal (pl. kutya „uuu”), majd két hang összekötésével (pl. baba „oá”).
- a mimikai izmok fejlesztése tükör előtt: mérges, vidám mosolygós, csodálkozó stb. arcok utánzása előmutatás alapján, majd önállóan
- puszidobás, csücsörítés, tátogás, az arc beszívása, felfújása, felfújt arc kipukkasztása, Zizi szedegetése, megtartása ajakkal, ajkak megrágása alul, felül, ajakkaerekítés
- így-úgy mondogatása, hangutánzó gyakorlatok pl baba: o-á, malac: u-í

Nyelvgyakorlatok:

- a nyelv kidugása, behúzása, ellapítása, hegyes nyelv létrehozása; harangozás a

nyelvvvel, nyelvmozgatás szájtéren belül és kívül

- az ajkak, fogak, fogmeder érintése, dörzsölése nyelvhegygel
- pálcika, Zizi megtartása nyelvhegygel
- Ha kidugja nyelvét a szájából, ujjunkkal gyengéden toljuk vissza. Tiszta kézzel, pelenka (zsebkendő) sarkával „csiklandozzuk” meg gyengén a nyelvet, hogy mozgásra készítsük.
- Kanálról mézet, krémet, joghurtot, lekvárt próbáljon lenyalni, később ugyanezt tányérból.
- Egy csepp mézet (lekvárt) cseppentsünk az ajkára, nyelve hegyével nyalja le.
- Megtanítjuk nyelvét egyenesen előre kidugni, visszahúzni, majd száját bezárni. Kidugott nyelvére Zizit tehetünk. A nyelvvel különböző könnyebb tárgyakat megtartatunk pl. szalmaszálat, csokidarabot stb.
- Vízszintes irányú nyelvmozgás tanítása indirekt módszerrel (tik-tak).
- Lefelé irányuló nyelvmozgás (harangoznak bim-bam).
- Felfelé irányuló nyelvmozgás (fagylalt nyálása).
- Szájzug érintése ujjal, majd nyelvvel.
- Az ügyesebb gyermekeknél fokozatosan nehezítjük a játékos gyakorlatokat, pl.:
- A nyelv mozgatása a szájtéren kívül, lassan, gyorsan,
- Nyelvmozgások a szájtéren belül, pl. csettintés (a csettintő hangokat az áll alatti nyomással is ki lehet alakítani)
- Nyelvhinta,
- „Fogmosás” nyelvvel a fogak körbe nyálása,
- A „szájpadlás” megcsiklandozása nyelvhegygel

f) Szókincsfejlesztés

1. Főfogalom bővítése: azonos fogalomkörbe tartozó szavak gyűjtése pl. állatok, virágok, gyümölcsök, járművek (Sorolj fel állatokat!)
2. Azonos témakörbe tartozó szavak gyűjtése: témakörök szerinti szógyűjtés pl. évszakok, ünnepek (Milyen szavak jutnak eszedbe a télről, sorold fel!)
3. Felelő játék: ellentétes jelentésű szavak keresése (Mondd a szó ellentétét pl nem kicsi, hanem...nagy)

4. Szerepcsere: tanulói szómagyarázat pl. mi a bál? (Te vagy a tanító néni, magyarázd meg a többieknek, mit jelentenek a szavak!)
5. Keresd az igazit!: két vagy több szómagyarázat közül a megfelelő kiválasztása pl. oson: elcsen valamit/zajtalanul lépked/keservesen sír
6. Szókincsfejlesztés egyeztetéssel
 - tárgy-tárgy egyeztetése
 - tárgy-kép egyeztetése
 - fénykép egyeztető
 - azonos ábrák egyeztetése
 - tárgykép-sziluett kép egyeztetése
7. Tárgyak, gyümölcsök válogatása, csoportosítása
8. Passzív szókincs: A gyerek elé képeket rakok ki, megnevezem őket, majd egyenként kérem, hogy adja ide.
9. 9. Mi van a zsákban? Fokozatok: megnevezés, megadott szempontok szerinti jellemzés, a gyermek a húzás után elmondja a tárgyról mindazt, amit tud róla
10. Mondd egy szóval!: Egy gyűjtőfogalommal jelölhető tárgyak képen való szemléltetése, a gyermeknek a gyűjtőfogalmat kell megneveznie
11. Mondd hosszabban!: gyűjtőfogalom megadása, minél több egyed felsorolása egy gyűjtőfogalmon belül
12. Pantomim barkóba: cselekvések kitalálása, utánzása, eljátszása
13. Fogalom kitaláló játék: főbb tartalmi jegyekből: pl. minden madárnak van, különböző színű lehet, párnát töltenek vele, indiánok fejdísz készítenek belőle- mi az? Stb.
14. Lelkiállapot, érzelmek kitalálása mimika, testtartás alapján. Pl. szomorú, mérges, vidám, fáradt... miből látod?
15. Sorold fel emlékezetből: lehet tárgyakkal, képekkel, szólépekkel is játszani.
16. Jelzők gyűjtése, hasonlóságok, különbségek megfogalmazása. Eszköze: azonos tárgyak gyűjteménye vagy képi ábrázolása, amely lehetőséget ad sokféle megállapításra pl. babagyűjtemény, megállapítások: kicsi- nagy, szőke- barna, kék szemű, dundi- sovány, vidám- szomorú, piros arcú stb. Megállapítások összehasonlításában: kisebb- nagyobb- legnagyobb stb.
17. Jelzők, minőségek általánosítása: pl. lehet hosszú valakinek a haja, az út, a fonal, a gólya lába, az Ő betű, a nyuszi füle, valakinek a szoknyája stb. Elsősorban olyan tulajdonságokat válasszunk, amelyeket konkrét összehasonlításban tudunk bemutatni.

Nagyobbaknál képi szemléltetés is alkalmas lehet.

18. Mondd hosszabban: gyűjtőfogalom megadása, minél több egyed felsorolása egy gyűjtőfogalmon belül.
19. Mondd másképpen: szinonimák keresése (nagyobbaknál célszerű)
 - kakukktojás játék: tárgyakkal, képekkel, szóképekkel játszható.
 - cselekvő szó – elemzés: kiválóan alkalmas rokonértelmű szavak gyűjtésére, megértésére, pl. megy, siet, ballag, fut, rohan, sompolyog stb. Fontos, hogy mondatokban is értelmezést nyerjenek a szavak, pl. hiányos mondat kiegészítése az odaillő szóval.
20. Általánosítási gyakorlatok: tárgyak halmazából összegyűjteni az egynemű egyedeket.
21. Rész, egész viszonyának, a birtokos ragnak a gyakorlása. Minek a micsodája? Mije hiányzik? Az első játéknál a jellegzetes részlet ábrázolt és ebből kell kitalálni az egészet, illetve a rész alapján kell az egészre a második esetben a viszonylagos egész alapján a részletre következtetni. A képeket úgy kell válogatni, hogy a gyerek tudásszintjének megfelelő legyenek. Lehet tematikusan és lehet esetlegesen is csoportosítani a képeket.

A szókincs bővítés és a beszéd megértés gyakorlásának legközvetlenebb útja a bábbal megjelenített mese – bemutatás, ahol cselekménysorba ágyazottan a tartalmi jegyek a gyerekek előtt érzékletes módon bontakoznak ki.

g) Beszédmegértés fejlesztése:

A beszédmegértés az elhangzó szavak, mondatok, szövegek jelentésének, tartalmának megértését jelenti.

Kommunikációs helyzetekkel fejleszthető-spontán beszélgetések, ahol nagyon aktívan figyeljük a gyermek beszédét, a mondatai összefüggését, a szavait.

Fejleszthető a szókincs - képek nézegetésével, ahol megkérdezzük a gyermektől, hogy ismeri-e a szavakat, képeket. Mesekönyv nézegetéssel, főfogalom alá csoportosítással új szavak gyűjtése. Meséljünk neki egy rövid történetet, majd mondassuk vele vissza (mondassuk vele vissza 2 nap elteltével). Gyűjtsünk rokon értelmű szavakat, ellentétes jelentésű szavakat. Olvassunk fel, vagy mondjunk el egy történetet, majd kérdéseket tegyünk fel vele kapcsolatban, ezt meg is cserélhetjük, hagyjuk, hogy ő kérdezzen minket-ő is olvassa fel.

Ezekkel a gyakorlatokkal fel tudjuk mérni, hogy mennyire érti a gyermek a szavak jelentését és sok beszélgetéssel, magyarázattal tudjuk ezt fejleszteni.

1. Az élet hangjai- figyeljessük meg a gyermekkel a mindennapi életben is hallható hangokat, pl kulcszörgés, vízcsobogás, ének, evőeszköz stb., ha

érdeklődést mutat, akkor nevezzük is meg a tárgyat, élőlényt, eleinte mindenképpen egy szóval jellemezzük.

2. Képfelismerés- mutassunk neki képeket, majd kérdezzük meg, hogy adott kép hol van, mutasson rá.
3. Cselekvés felismerése- ha már tárgyakat és élőlényeket megmutat a gyermek, akkor próbálkozhatunk ezzel, pl: mutassa meg, hogy hol nevet a maci stb.
4. Szóismétlés- bármikor mondhatjuk tárgyak, élőlények nevét a gyermeknek, majd megkérhetjük rá, hogy ismétlje el.
5. Képmegnevezés-a gyermek az elé rakott képet nevezze meg
6. Cselekvésmegnevezés
7. Szólóhívás-a gyermek mutat egy képre, amit a felnőtt megnevez
8. Versikék, mondókák-heteken keresztül mindig ugyanaz a versike legyen
9. Éneklés-mindig ugyanaz és mindig ugyanúgy legyen-hetekig.
Kérdésfeltevés-mesekönyv nézegetésnél pl. hol van a nyuszi stb.
Hangutánzás- magánhangzókat ejtsük ki és mondjuk, hogy utánozza a gyermek jó hosszan a hallottakat. Majd később, ha a mgh-z ismétlése már megy, ezt lehet rövid hangkapcsolatokkal tovább folytatni.
10. Mondatismétlés- megint mesekönyv nézegetésnél könnyen lehet, hogy már nem csak a szavakat mondjuk, hanem rövid mondattal elmondjuk, hogy mi látható a képen, pl: süt a nap. Majd megkérjük a gyermeket, hogy ő is mondja.

Ezek az utolsó gyakorlatok nagyon hasznosak a nálunk tanuló, nem beszélő gyermekek számára, mert folyamatosan beszédet hallanak és aktívan részt kell venniük a feladatokban, ami pozitívan befolyásolja a kommunikáció és beszédfejlődésüket.

BIBLIOGRÁFIA, SZAKIRODALOM- JAVASLAT

1. ADORJÁN Katalin:
Gyakorlóanyag diszlexiás gyermekek részére
Beszédjavító Intézet, Bp. 1985. 35 p.
2. AFFOLTER, Félicie:
Az észlelési funkciók zavartalan és patológiás fejlődésének szempontjai
Fordította: Huba Judit
In: Torda Ágnes (szerk.): Szemelvények a tanulási zavarok köréből
Tankönyvkiadó, Bp. 1991. 87.94. p.
3. BAUER, Hildegard:
A primér észlelési folyamatok fejlődése és jelentősége a testi fogyatékosok
beszédfejlődésében Affolter és munkatársai nyomán
Fordította: Czopf Edit
In: Torda Ágnes (szerk.): Szemelvények a tanulási zavarok köréből.
BGGYTF, Bp. 1991. 98.114. p.
4. BENYÓ Imréné . DOMOKOS Mária (szerk.):
Tanácsadó és terápiás tájékoztató. Beszédhibás gyermekek szüleinek
Tárogató Kiadó, Bp. 1994. 38 p.
5. BITTERA Tiborné . JUHÁSZ Ágnes:
A megkésett beszédfejlődés terápiája
Tanári segédanyag az .Én is tudok beszélni 1.. c. munkatankönyvhöz
Tankönyvkiadó, Bp. 1991. 108 p.
6. BITTERA Tiborné:
A megkésett/akadályozott beszédfejlődésről.
In: Logopédiai Napok Konferencia, Sopron. Szerk.: Földes Tamás
Szociális Foglalkoztató, Sopron, 1997.
7. FAZEKASNÉ FENYVESI Margit:
Figyelj, fülelj ! . Játsszunk a hangokkal!
Útmutató és játékprogram 6-7 éves korú gyerekek beszédhanghallás fejlesztéséhez
Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet, Kecskemét, 1995. 69 p.
8. FEKETÉNÉ GACSÓ Mária (szerk.):
A logopédiai vizsgálat. Terápiás programok a beszédjavító intézmények nevelési,
oktatási
tervéhez sorozat 3.
OPI, Bp. 1990. 200 p.
9. GÓSY Mária:
Beszéd és beszédviselkedés az óvodában
Tanszer-Tár Bt., Bp. 1993. 100 p.

10. GÓSY Mária:
A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése óvodásoknál szülők számára
Nikol Gmk., Bp. 1994. 50 p.
11. GÓSY Mária (szerk.):
Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok
Nikol Gmk., Bp. 1996.
12. GÓSY Mária:
Beszéd és óvoda
Nikol Gmk., Bp. 1997. 142 p.
12. GÓSY Mária . GRÁF Rózsa:
Beszélgessünk a kisbabával!
Nikol Gmk., Bp. 1998. 50 p.
13. HIRSCHBERG Jenő . SÁRKÖZI Andrea (szerk.):
Ajakhasadék, szápadhasadék
Hasadék Centrum, Madarász utcai Gyermekkórház
Hasadék Centrum Alapítvány, Bp. 1996.
14. JUHÁSZ Ágnes (szerk.):
Korai fejlesztés a logopédiában
Művelődési Minisztérium, Bp. 1988. 118 p.
15. JUHÁSZ Ágnes . BITTERA Tiborné:
Mekésett/akadályozott beszédfejlődésű gyermekek beszéd és nyelvi fejlettségének vizsgálata
Logopédiai Kiadó Gmk., Bp. 19 p. + képanyag
16. KÁLMÁN Zsófia:
Kommunikáció BLISS-nyelven
Bliss Alapítvány, Bp. 1989. 226 p.
17. KASSAI Ilona:
Nyelvfelődési zavarok korai felismerése
GYOSZE 1997/1. 29.37. p.
18. KRAJCSICS Marianna - SZABÓNÉ KOCZUR Erzsébet (szerk.):
Logopédiai vers és mondókagyűjtemény
Gyógypedagógia Fejlesztő, Tanácsadó és Továbbképzési Központ,
Zalaegerszeg, 1994. 77 p.
19. KUHN Gabriella:
A beszédészlelés fejlesztése óvodásoknál és kisiskolásoknál
In: Iskolapszichológia 20., Bp. 1991. 50 p.
20. MALÉTH Anette . SZABÓ Szilárdné (szerk.):
Regiszter. Értelmi és halmozottan sérült emberekkel foglalkozó állami,
önkormányzati,

egyházi intézmények és civil szervezetek gyűjteménye 1997.
Kézenfogva Alapítvány, Bp. 1997. 247 p.

21. MONTÁGH Imre . MONTÁGHNÉ REINER Nelli . VINCZÉNÉ BÍRÓ Etelka:
Gyakori beszédhibák a gyermekkorban
Tankönyvkiadó, Bp. 1990. 233 p

22. MONTÁGH Imre:
Mondd ki szépen! (Gyulavári Éva rajzaival)
Móra Ferenc Kiadó, Bp. 1987.

23. MURAYNÉ SZY Éva:
Játékos beszédfejlesztés
Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp. 1993. 150 p.

24. NÉMETH Erzsébet . S. PINYE Mária:
Mozdul a szó . (súlyosan akadályozott beszédfejlődésű gyerekek korai integratív fejlesztése)
.Egyenlő Esélyt. Alapítvány, Logopédiai Gmk. Kiadó, Bp. 1995. 138 p.

25. RICHTER, E. .BRÜGGE, W. .. MOHS, K:
Így tanulnak a gyerekek. Fordította: Kammerer Zsuzsanna
Akkord Kiadó, 1997. 91 p.

26. ROMÁN Bernadett:
Javaslatok a beszédfejlesztéshez
Grafotip Kft., Eger, 36 p.

27. ROSTA Katalin . RUDAS Zsuzsanna . KISHÁZI Gergely:
Hüvelykujjam .
Logopédia Kiadó Gmk., Bp. 1995. 64 p.

28. ROSTA Katalin (szerk.):
Taníts meg engem! Fejlesztő program a logopédiai óvodák számára.
Logopédiai Kiadó Gmk., Bp. 1996. 213 p.